

Радмила Радић. *Војислав Јанић (1890–1944) Свештеник иполитичар, Поглед кроз аналитички прозор*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2018.

Aleksandra Đurić Milovanović, Radmila Radić.
Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe.
London: Palgrave Macmillan, 2017.

Прошле године се у издању Института за новију историју Србије појавила монографија Радмиле Радић под називом *Војислав Јанић (1890–1944) Свештеник и политичар, Поглед кроз аналитички прозор*. Књига представља резултат минуциозног истраживања живота и делатности Војислава Јанића, данашњој јавности не тако познате, али готово свеприсутне личности у верском и политичком животу Србије и Југославије током прве половине 20. века. У маниру великих историјских биографија, ауторка је истражујући однос појединца и колектива и анализирајући његову улогу и место у креирању политичких догађаја и идеолошких процеса, сагледала државу, цркву и друштво у којима је он деловао и које је својим ангажманом активно изграђивао. За савремене генерације једна наизглед маргинална политичка фигура, ауторки је послужила као „аналитички прозор“ (Ian Kershaw) кроз који је поглед на сложена питања односа цркве и државе постао много јаснији и прецизнији. Радмила Радић је питање формирања танког слоја интелектуалне елите и место (полу)интелектуалца у политичком животу Србије истакла као теоријски оквир своје студије. Анализирајући деловање личности која је спремно заузимала политичке функције и положаје за које није била довољно компетентна и одговорна, отворила је много шире питање дубиозне политичке културе делова (полу)интелектуалне елите који су суштински урушавали крхке политичке институције.

Радмила Радић је пишући о животу и делатности свештеника, јавног радника и политичара Војислава Јанића поштовала хронолошки метод излагања и пред читатељке и читаоце изнела читав низ илустративних детаља на основу којих је произвела сложене анализе и закључке. У биографији су реконструисане најважније чињенице везане за његов приватни живот, од рођења у скромној трговачкој породици у Краљеву 6. јануара 1890. до смрти у Београду 10. марта 1944. године. Ауторка се задржала на питању његовог школовања, које је започело у Жичи, настављено на београдској Богословији и завршено студијама теологије у неколико градова у Русији и Аустро-Уграској (Петрограду, Кијеву, Черновцима и Кракову), при чему је изнела аргументоване сумње у тачност наведених података, као и у квалитет самих студија. Јанићева биографија је, на тај начин, посредно отворила велику тему која се тиче институције цркве као важног канала за школовање младих људи у најзначајнијим центрима у Русији и Грчкој, али и у Великој Британији. У књизи је подробно проучено и питање другог свештеничког брака Војислава Јанића и кроз њега указано на бројне дебате које су вођене о тој тематици у самој Српској православној цркви (чињеница да је

сахрањен као мирјанин, а не свештеник посебно је речита у том контексту). Изузетно вредни делови књиге су посвећени дугогодишњем блиском, али и бурном односу Јанића и Николаја Велимировића и пажљивом праћењу различитих епизода те везе (од веза са Црном руком, до конкордатске кризе). Пажњу читалаца посебно привлаче делови посвећени Јањићевом раду на уједињењу Српске православне цркве и обнови Патријаршије, затим на зближавању цркава (делатност на повезивању са Цариградском патријаршијом, са Светом столицом и Англиканском црквом, на зближавању српске и бугарске цркве, као и повезивање са Хришћанском заједницом младих људи), те његове активности на спровођењу црквених реформи, а посебно на уједначавању календара. Најзад унутрашњополитички ангажман свакако представља посебно важан део анализе (од Пашићевог човека од поверења до оснивача и лидера Радикално-социјалне странке). Радмила Радић је готово у потпуности успела да реконструише живот Војислава Јанића – свештеника са вишедеценијском политичком каријером, народног трибуна и честог говорника на различитим скуповима. Иако је његова политичка делатност у формалном смислу увек била усмерена на учвршћивање односа државе и цркве, она је у крајњој консеквенци имала јасан лукративни циљ, а то је Јанићева тежња да стекне снажну друштвену и политичку релевантност и личну материјалну сигурност. Управо су то разлози који су инспирисали бројне карикатуристе и новинаре који су га приказивали као контроверзну политичку и црквену фигуру. Његова присутност у штампи свакако је била подстакнута и његовим чланством у културним удружењима (Српско певачко друштво) и управним одборима (Београдска филхармонија, Радио Београд), као и сталним појављивањем на зборовима и митинзима, на бројним друштвеним и културним дешавањима, затим у кафанама, где је својим гласним коментарисањем и честим певањем привлачио пажњу.

Две улоге које је Војислав Јанић вршио – свештеника и политичара, спојиле су се у једном догађају који је обележио готово читаву историју Краљевине Југославије, а у коме је он имао посебно истакнуту позицију. Питање конкордата и регулисања односа југословенске краљевине са Светом столицом, ауторка је пратила веома пажљиво, готово из дана у дан, користећи богат архивску грађу и до сада објављену бројну литературу. Приказујући Јанића најпре као једног од најгласнијих промотера нужности потписивања тог документа, а затим као једног до његових најоштријих критичара и противника у тренутку потписивања и ратификовања у Народној скупштини, Радмила Радић је јасно истакла кључне позиције српске политичке елите и Српске православне цркве која је, унутар мултинационалне и мултиконфесионалне заједнице каква је била Југославија, покушавала да изгради и задржи свој примат.

Ауторка је са великом деликатношћу, али веома аргументовано приказала Јанићеву умешаност у корупционашке афере, навела директне критичаре његовог јавног ангажмана од Арчибалда Рајса до Слободана Јовановића и Милана Грола. Посебно илустративно у том смислу говори на-

вод Арчибалда Рајса који је истакла у Предговору: „Политичка амбиција једног полуинтелектуалца управо и није политика. Она се састоји само у томе да се човек кроз политику обогати, и да на високим положајима прогосподује. Он не зна ни за какве више и општије циљеве. Тек кад полуинтелектуалац избије на врхунац политичког успеха, види се како је он морално закржљао“. Бројне активности Војислава Јанића остале су контроверзне до данашњих дана. У прилог том закључку иде и готово бизаран податак који је привукао пажњу ауторке. Пишући на основу бележака Миливоја Пандуровића, Едуард Чалић је описао посету Јанића концентрационом логору Саксенхаузен-Ораниенбург у новембру 1944, дакле осам месеци после његове смрти у Београду.

На крају, свакако треба истаћи да је ова обимна биографија настала на истраживању које је обухватило рад у седам домаћих и британских архива, да је консултована обимна периодика и објављена литература. Можемо констатовати да је књига Радмиле Радић о Војиславу Јанићу најбољи пример писања биографије као одмерене, аналитичне и критички утемељене студије која расветљава много сложенија питања и проблеме него што је то реконструкција живота и деловања једне личности.

Овај приказ би био непотпун уколико не бисмо указали на чињеницу да је, само неколико месеци пре издавања биографије Војислава Јанића, Радмила Радић свом богатом стваралачком опусу, који чине најзначајнија остварења домаће историографије посвећена политичким питањима односа цркве и државе и важним сегментима друштвене историје веровања и његовог институционализовања у Србији и Југославији, додала још један веома битан наслов. Ради се зборнику *Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe*, који је уредила заједно са Александром Ђурић Миловановић и који се у издању куће Palgrave Macmillan појавио пред читалачком јавношћу 2017.

Велики уреднички и ауторски подухват Радмиле Радић и Александре Ђурић Миловановић обухвата петнаест (заједно са Прологом и Уводом) сазнајно вредних и аналитички дубоких текстова који се баве питањем православних покрета обнове у Русији, Украјини, односно Совјетском Савезу, затим у Србији и Југославији, те у Грчкој, Румунији и Бугарској. Ради се о интердисциплинарном подухвату који је објединио низ студија случаја писања из историјске, социолошке, антрополошке, теолошке перспективе. Посматрајући их у контексту различитих културних и националних оквира, уреднице су успеле да јасно истакну посебности, као и да препознају сличности у процесу развоја ових покрета и да на тај начин значајно унапреде научна знања о овој области.

Излажући примере реформских обновитељских покрета на истоку и југоистоку Европе који су настајали и развијали се од почетка 19. до средине 20. века, зборник је указао на мотиве који су подстицали и оснажили настојања верника да се врате „изворном учењу цркве“. Утицај државе на цркву, снажан догматизам и формализам у самој цркви, као и одјеци реформских покрета са Запада усмеравали су трагања за „правом вером“

и утицали на појаву најпре секташких група, а затим и широких друштвених покрета. За разлику од обновитељских покрета који су у истом периоду настајали у Европи и Америци и који су напуштали традиционалне религијске и црквене форме, те кроз вернакуларизацију језика и модернизацију црквених пракси успостављали контакт са измењеном стварношћу модернизованих друштава, реформски покрети у православном свету су, прихватајући и промовишући промене у цркви, заправо трагали за старим традицијама и за напуштеним принципима раног хришћанства.

У радовима је јасно указано на утицај који су ови покрети имали на праксе у самим православним црквама, на промене језика, литургије, музике и читавог верског живота. У времену национализације и секуларизације источноевропских друштава одвијао се и процес „национализације православља“ у коме су аутокефалне цркве трансформисане у „националне“ институције. Обновитељски покрети су у том процесу имали изузетан значај. Радови објављени у овом зборнику јасно сведоче како су, иако неприметни за ширу јавност, били изузетно динамични процеси трансформације православних друштава на прелазу векова.

Како су уреднице нагласиле у Уводу зборника, њихов циљ приликом састављања књиге није био да произведу „теоретску студију о покретима обнове у православљу, већ да укажу, на основу емпиријских података, како се православно хришћанство мењало под различитим утицајима као што су друге не-православне хришћанске традиције, харизматске вође, женски посредници, нове религијске праксе и ритуали“. Зборник је знатно проширио истраживачки хоризонт и отворио могућност вишеслојних компарација. Повезао је различите студије случаја у веома кохерентну целину. Аутори текстова су, поред уредница, изузетни ауторитети у области истраживања православног хришћанства: Meic Pearse (писац Пролога), James M. White, Светлана Иникова, Михаил Виталијевич Шкаровски, Сергеј Жук, Бојан Алексов, Ксенија Кончаревић, Драган Ашковић, Драгана Радисављевић Ђипаризовић, Corneliu Constantineau, Mircea Maran, Amaryllis Logotheti и Галина Гончарова. Читаоцима су понуђене анализе процеса реформе православне цркве током 19. и прве половине 20. века на просторима данашње Русије и Украјине и појава обновитељских покрета духоворства и толстојизма, штундизма, пашковизма, појава Oastea Domnului у Румунији, затим братства теолога Зое у Грчкој, као и Савеза хришћанских православних братстава у Бугарској. У зборнику је посебно подробно анализиран богомољачки покрет међу Србима и личност владике Николаја Велимировића. Приказан је развој покрета од настанка до времена социјалистичке Југославије, јасно представљен процес његовог ширења и прихватања од СПЦ и посебно истакнут сложени однос богомољаца према назаренима, чије је деловање СПЦ резолутно одбијала.

Обе књиге Радмиле Радић објављене током претходне две године методолошки су базиране на анализама студија случаја. У фокусу су имале једну личност која никада није била укључена у истакнуте историјске наративе и реформске покрете у православним црквама који су деликатно

потискивани из званичних верских дискурса. Управо је фокус на те специфичне примере показао колико је избор маргиналних случајева најснажнији коректив доминантних тотализујућих наратива. Радмила Радић је показала да се парадигматске личности, покрети и феномени, као и њихови аналитичари често крију далеко од великих рефлектора званичне историографије, али много јасније и садржајније говоре од свих осталих.

Олга МАНОЈЛОВИЋ ПИНТАР

Shen Zhihua. *Zuihou de "Tianchao": Mao Zedong, Jin Richeng yu Zhong Chao guanxi (1945–1976)*
 [Последње „небеско царство“: Мао Цедунг, Ким Ил Сунг и кинеско-севернокорејски односи (1945–1976)], 1–2.
 Xiang Gang: Xiang Gang zhongwen daxue chubanshe, 2017, 797.

Узимајући у обзир сва дешавања у прошлости и садашњости, интересовање стручне и шире јавности за односе НР Кине и ДНР Кореје одувек је било велико и веома раширено. Ипак, оно није одувек било пропраћено адекватним бројем озбиљних и на архивским изворима заснованих научних студија. Како већ у уводном делу наводи професор Шен Цихуа, један од водећих светских истраживача улоге Кине у Хладном рату, ова историјска тема скоро и да није била обрађивана у кинеској, па и међународној историографији, а студије које су је се на неки начин дотицале, али са много скромнијом документарном основом, могу се заиста навести на прсте једне руке. Исто тако, како аутор наглашава, односи Кине и Северне Кореје представљају и питање од суштинског безбедносног интереса за кинеске власти, тако да се до данас није озбиљније загазило у њихово детаљно историјско разматрање. Према томе, ова студија настоји да се легенде и пропаганда, које су деценијама доминирале узајамним дискурсом, сада јасно одвоје од онога што се заиста дешавало у овом нимало једноставном и слабо предвидљивом билатералном односу током деценија Хладног рата.

Управо студија која је пред нама представља прави научни пробој у области истраживања историје кинеско-севернокорејских односа, не само зато што се ради о научном раду који је, први пут, обухватио целокупан маоистички период већ и зато што се превасходно заснива на изузетно богатој изворној грађи која раније већином није ни била коришћена у светској историографији. Тако је, осим докумената из више кинеских и совјетских архива, како централних и данас мало доступних тако и кинеских провинцијских, који сви заједно чине кичму ове студије, ова већ богата изворна база још знатно допуњена документима из архива источноевропских земаља, Јужне Кореје, Монголије, САД-а, као и бројним објављеним збиркама